

Tjæreborg Kirke.

Af Sognepræst *H. G. A. Jørgensen*, Farup.

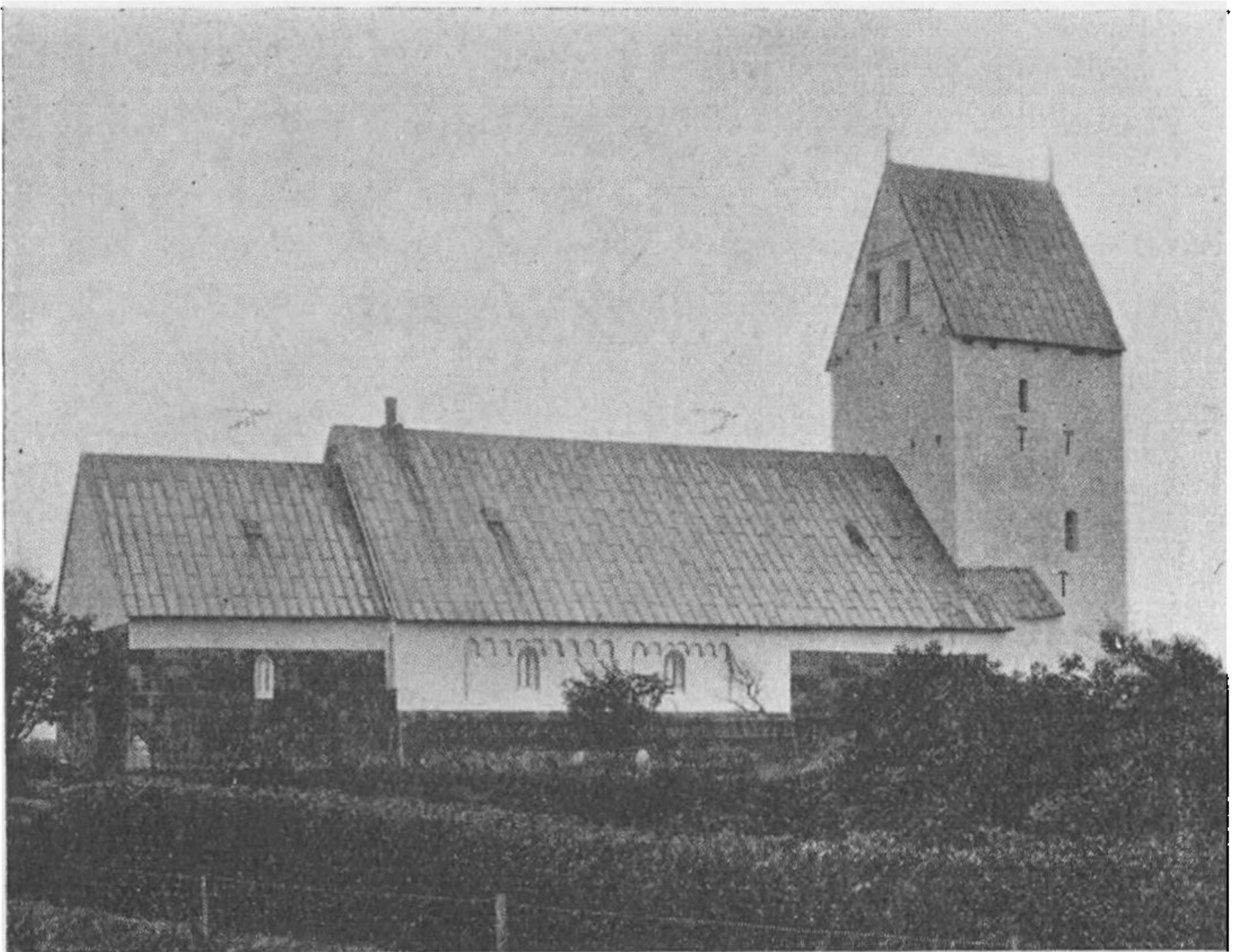
I Aaret 1854 blev Tjæreborg Kirkes gamle Klokke nedtaget og omstøbt. Den stammede fra Aar 1400 og havde altsaa tjent Sognet i 450 Aar. Den bar Indskriften: „*Anno dni mcd Jesus Nazarenus ave Maria hæc campana vocata Anna in honorem salvatoris et in usum ecclesiæ Terboræ Peder Person Ivord Jepsen tutores*“ 3: „I det Herrens Aar 1400. Jesus af Nazareth. Hil dig Maria. Denne Klokke hedder Anna. Til Frelserens Ære og til Gavn for Tjæreborg Menighed. Da Peder Person og Ivar Jepsen var Kirkeværger.“

I denne Indskrift findes altsaa Sognets gamle Navn: Terboræ 3: Tjæreborg. Endelsen „Borg“ tyder paa, at der i Sognet har ligget en middelalderlig Borg, maaske paa det Sted, som i en Optegnelse fra det 17. Aarh. kaldes Borgegaard. Denne Borg, saavel som næsten alle andre danske Borge fra Middelalderen, er forlængst forsvunden, og dens Sted kendes ikke mere. De middelalderlige Kirker derimod staar der og kan staa endnu i Hundreder af Aar. De har i særlig Forstand været under Guds Varetægt i Sammenligning med alle andre Bygninger fra Fortiden.

Da Peder Person og Iver Jepsen anskaffede Kirkeklokken, havde Tjæreborg Kirke allerede eksisteret i over 200 Aar. Uden Tvivl er den bygget i Løbet af de 50 Aar 1150—1200. Disse Aar kan betegnes som en stor Op-

gangstid for Danmark, saavel i national og økonomisk som i religiøs Henseende. En religiøs Vækkelse gik da hen over Evropa, baaret frem især af de fra Burgund stammende Cisterciensermunke, der fik Fodfæste i Danmark maaske i højere Grad end i noget andet Land. Denne Opgang gav sig bl. a. Udslag i, at de gamle Trækirker overalt i Landet blev afløst af nye Stenkirker.

Tjæreborg Kirke.

Hvad Bygningsmaterialet angaar, hører Tjæreborg Kirke til en Overgangsform mellem Ribeegnens Tufstenskirker og de nørrejyske Kampestenskirker. Særlig megen Tuf findes der ikke i dens Mure; nu til Dags kan der ses nogen Tuf paa Loftet over Vaabehuset i Muren ind imod Kirken. Som bekendt er Tuf en vulkansk Dannelse, der kommer fra nogle i vore Dage genaabnede Brud i Nærheden af Andernach ved Rhinen.

I Middelalderen blev Tuffen sejlet ned til de nederlandske Byer Utrecht og Deventer ved Flodens Munding og blev der købt bl. a. af jyske Skippere, der med deres Skibe kunde komme temmelig højt op i de jyske Aær. Rimeligvis har man først forbrugt de Kampesten, der fandtes paa Stedet, og saa for Resten købt Tuf. Til Bygning af Tjæreborg Kirke har man, som man straks kan se, i stor Udstrækning brugt tilhuggede Kampesten (Kvadersten).

Kampestenen er bleven bearbejdet, ikke af fremmede Stenhuggere, men af hjemlige, jyske „Stenmestre“, som de kaldtes. Man kender Navnet paa flere af disse „Stenmestre“ og véd ogsaa nogenlunde, hvordan de saa ud. Paa en Døroverligger i Gjøl Kirke ved Limfjorden har en Stenmester udhugget sit Billede,¹ og en ganske lignende Figur er at se i Forshem Kirkemur i Vestergötland. Paa Hovedet har de en spids Hue, et Bælte om Livet og paa Fødderne en Slags Halvstøvler. Begge svinger en kortskaftet Spidshammer. Den jyske Mester sidder i en højrygget Stol, medens den svenske er staaende. Man kan følge Arbejdet saa at sige fra Begyndelsen til Enden. I Farup Kirkegaardslige ligger der nogle store Sten med 4—5 Fordybninger. Det er Sten, hvorpaa Arbejdet lige er begyndt, men som man saa af en eller anden Grund har kasseret. Sagnet fortæller nu, at disse Mærker i Stenen er frembragt af Neglene paa en mægtig Troldehaand, som fra Vilslev Spange kastede med Sten efter den nye Kirke i Farup.

Stenmesteren i Tjæreborg har ikke efterladt sit Navn eller sit Billede; derimod har han to Steder udhugget en Lilje i Stenen, den ene over den forlængst tilmurede Norddør, hvor den endnu er at se udvendig; den anden paa en af de smaa runde Vinduesbuer, der nu er kommet bort fra sin oprindelige Plads i Muren og anbragt inde i Koret.

¹ *M. Mackeprang: Vore Landsbykirker, Side 13.*

I saa godt som alle romanske Kirker var der oprindelig to Indgangsdøre lige over for hinanden. Tjæreborg Kirkes tilmurede Norddør og Syddøren i Vaabenhuset danner en Undtagelse fra Reglen, idet de ikke er lige over for hinanden, hvilket viser, at Kirken i Tidens Løb er bleven ombygget. Norddøren menes at have været Kvindernes og Syddøren Mændenes Indgang. Syddøren benyttes stadig som Indgangsdør til selve Kirken fra Vaabenhuset, der først er kommen til omkring Aar 1500.

Syddøren var den fornemste af de to. Foran den foregik hele Middelalderen igennem Brudevielser. Her mødte Præsten Parret, som vekslede Ringe, og derfra vandrede det med Følge ind i Kirken, hørte Brudemessen og ofrede paa Altret. Vielsen foran Kirkedøren var den retsgyldige, ægteskabsstiftende Handling.

Endvidere blev der foran den søndre Dør holdt Sognestævne umiddelbart efter, at Gudstjenesten var til Ende. Herom skriver Biskop Peder Palladius i den bekendte Visitatsbog: „Eders Sognestævne er Eders Raadhus, eders Kapitelstue; dér skulle Kirkeværger vare til hver Søndag, om nogen haver der noget at handle (o: forhandle), og naar I Kirkeværger kunne spørge nogensteds udi Eders Sogn, hvor to have undsagt hverandre og ville slaa hverandre ihjel, da skulle I straks om Søndagen derefter tage dem for Eder paa Sognestævne og tale dem imellem, to eller tre om den ene, og to eller tre om den anden, og drager deres Hjerter tilsammen og forliger dem igen.“ Denne smukke Skik, at Kirkeværger efter endt Messe optraadte som Forligsmænd, viser tilbage til Middelalderen, og den har sikkert gjort megen Gavn i de vilde Tider, da Næverne sad løse paa Folk.

I enhver Kirkes Kor var der et Alterbord af Kvadersten, derimod ingen Altertavle, i Stedet for hvilken Østgavlen var forsynet med et lille Vindue ofte med farvet Glas. I en firkantet Fordybning i Alterbordet, den saakaldte Altergrav, gemtes nogle Benstumper af Kirkens Helgen, og muligvis ligger de der endnu. Ved Altret læstes hver Søn- og Helgendag en latinsk Messe af Præsten, medens Menigheden saa til nede fra Kirkens Skib. Om nogen forstaaende Deltagelse fra Menighedens Side i en Gudstjeneste paa et fremmed Sprog kunde der vanskelig være Tale.

Fra først af var der ligedes en Døbefont, som Regel en hul Stenkumme, der ved Daabshandlingen fyldtes med et Par Spande Vand. Den gule Messingskaal, som nu i Reglen bruges som Døbefad, er af senere Oprindelse. Paa Tjæreborg Kirkes Døbefont saas der tidligere en Indskrift, omgivet af en Ramme. Den er nu næsten udslettet; men i Følge en stedlig Overlevering skal der have staaet dette Vers:

Gud tog mig fra min Moders Skød,
og jeg blev fød,
uværdig til at slutte Pagt,
om ikke Gud sin Søn har bragt
og Himlen for os aabnet.

Saavidt jeg véd, kender man kun Navnet paa en eneste katolsk Sognepræst i Tjæreborg, Hr. Broder, der nævnes Aar 1324. I den bekendte Bog af Sigrid Undset: „Kristin Lavransdatter“, skildres flere norske Sognepræster netop fra Begyndelsen af det 14. Aarhundrede. Der har ikke været megen Forskel paa en dansk og en norsk Sognepræst. —

Vi gaar nu fremad i Tiden til Slutningen af Pavedømmets Tid, omkring ved Aaret 1475. Der blev paa

denne Tid gjort meget for Kirkens ydre og indre Udsmykning. Taarn og Vaabenhuis kom til, og indvendig prydedes Væggene med brogede Kalkmalerier. Løjnefaldende straks man træder ind, er et stort Krucifiks under Korbuen, og ved Siden af dette to mindre

„Den gamle og den unge Gud“.

Træfigurer, forestillende Evangelisten Johannes og Jesu Moder ved Korset.

Ovenover og bagved Stenalterbordet er der samtidig (o. 1475) bleven anbragt en ny Altertavle i Form af et Skab, der kan aabnes og lukkes, bestaaende af et Midtparti og to Fløje. I Midtpartiet saas her i Kirken flere udskaarne Figurer: Gud Fader med et langt, bølgende Skæg og foran den korsfæstede. Denne ret al-

mindelige Gruppe fra den senere Middelalder kaldtes „den gamle og den unge Gud“. Nu ligger disse Figurer kastet hen bag Alteret i en sørgelig Forfatning. Til Alterskabets Midtparti hørte endvidere to Helgenbilleder forestillende Jomfru Maria og St. Klemens. Fra Sidefløjene er endnu bevaret nogle smaa Apostelfigurer: Johannes med en Skaal, hvorfra en Slange kommer frem, Jakob den yngre med en Valkestok, med hvilken han efter Legenden blev slaaet ihjel.

Maria og St. Klemens findes nu opstillet paa den nuværende Tavles øverste Del. Maria var Senmiddelalderens mest yndede Helgeninde. Paa Tjæreborg Kirkes Klokke stod et: Ave Maria, og Klokken var døbt St. Anna, Marias Moder. I Løbet af Kirkeaaet fejredes en Række Mariadage med Messer i Kirken. Paa Festen for „Marias syv Smerter“ lige før Paaske lød den smukke Hymne: *Stabat mater dolorosa* etc., digtet af Franciskanermunken Jacopone da Todi († 1306). Paa Dansk lød det første Vers saaledes:

Under Jesu Kors stod bøjet
dybt mod Jord med Graad i Øjet
Jesu Moder, ren og skær.
Hun sank hen i Kval og Smerte,
ak, thi hendes rene Hjerte
stunget var af Sorgens Sværd.

St. Klemens skal have været Pave i Slutningen af det første Aarhundrede (92—101). Legenden fortæller, at Kejser Trajan forviste ham til en Egn ved det sorte Hav, og at han der led Martyrdøden paa den ejendommelige Maade, at han blev kastet i Havet med et Skibsanker fastbundet om Halsen. St. Klemens med Ankeret og med en tredobbelt Pavekrone ses paa den gamle Altertavle i Aarhus Domkirke. I Tjæreborg har

man, synes det, holdt paa St. Klemens, skønt han i Slutningen af Middelalderen ellers var ved at gaa af Mode. I Vilslev, Farup o. a. St. her paa Egnen foretrak man St. Nikolaus. Naar det fryser paa St. Klemensdag (23. November), bliver det streng Vinter, siger man i Norge. —

Reformationen kom, og dens Ordførere protesterede skarpt mod Helgenvæsenet, der erklæredes for Afgudsdyrkelse slet og ret. Om denne Protest minder en gammel, udskaaren Indskrift, som endnu ses paa Altertavlen: Gud alene Æren. I Tjæreborg blev Maria og St. Klemens dog ikke hugget til Pindebrænde. Billederne fik endog Plads paa den nye Tavle, hvor de staar den Dag i Dag.

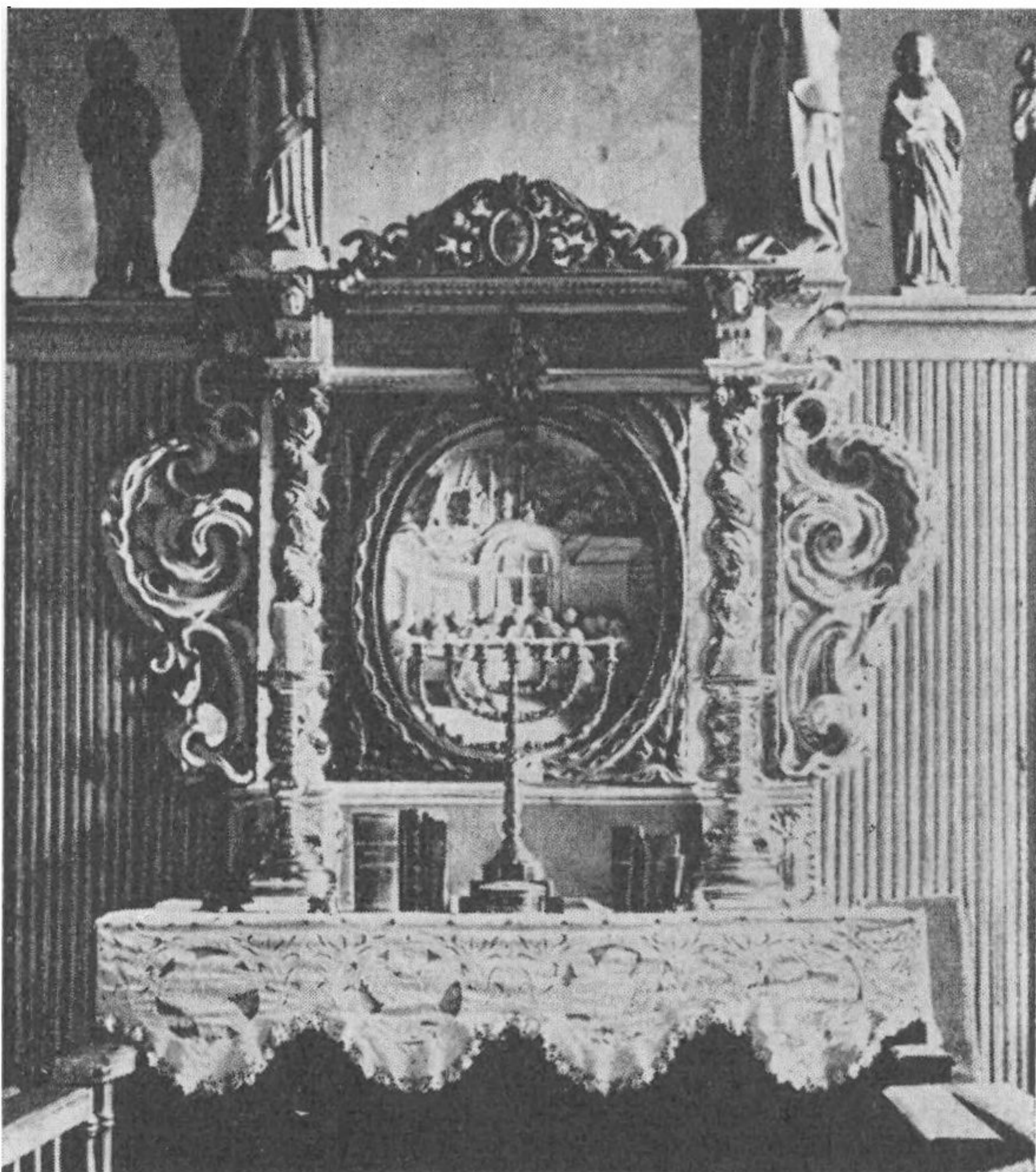
Iøvrigt undergik Kirkens Indre en stor Forandring, svarende til den nye Tids Krav. Den mest iøjnefaldende var, at Prædikestolen fik Plads i Kirkeskibet, som Regel paa den søndre Side op imod et Vindue. Peder Palladius skriver i Visitatsbogen: „Prædikestolen skal ikke være en Bogstol (c: Læsepult) eller en Hifgippe (et Ord, hvis Betydning ikke mere kendes) nede paa Jorden, men dejlig opbygget hos den søndre Side i Kirken, Guds salige Ord til Hæder og Ære, og at ethvert Menneske kan se sin Sognepræst under Øjne, ihvad Stolestade han har udi Kirken, at den ene ikke sidder i den andens Vej, paa det at I maatte alle høre og mærke Eders Saligheds Lærdom.“

Tjæreborg Kirkes Prædikestol bærer Aarstallet 1551 i Romertal; men der er uden Tvivl faldet et eller to Tital ud ved en Restavration, saa at der egentlig skulde staa 1561 eller 1571. I ethvert Tilfælde er denne Prædikestol en af de ældste paa Egnen. Nogle Hjørnesøjler af noget senere Dato forestiller de kristelige Dyder.

Disse saavel som Lydhimlen ovenover er vistnok udskaarne af Billedskærere i Ribe.

Til Bedste for Kirkegængerne blev Kirkeskibet nu ogsaa forsynet med to Rækker faststaaende Kirkestole, hvad

Alteret i Tjæreborg Kirke.

ikke havde været Tilfældet i den katolske Tid. Stolenes Endestykker ud mod Midtergangen blev prydet med Udskæringer i Renæssancestil og med saakaldte Pergamentsfyldinger (Foldeværk), et Mønster, der menes at stamme fra Belgien. Under Gudstjenesten tog Sognets „Dannemænd og Dannekvinder“ (o: gifte Folk) Plads, Mændene til venstre og Kvinderne til højre, set

fra Koret. I Stolerækkerne nedenfor Indgangsdøren sad Sognets Ungdom, allernederst var der nogle Bænke for løse, omflakkende Folk. Paa den Slags Folk var der ingen Mangel, navnlig i det 17. Aarhundrede, da Krig og andre Landsulykker skabte et mægtigt, hjemløst Proletariat. —

Den nederste Halvdel af den nuværende Altertavle stammer fra Christian den Fjerdes Tid, og der kan næppe være nogen Tvivl om, at den er skaaret af den bekendte, dygtige fynske „Billedsnider“, Mester *Anders Sørensen* i Odense. Fra hans Haand skriver sig flere udmærkede Arbejder, bl. a. en Altertavle i Nakskov og Prædikestolen i Nyborg Kirke. Altertavlen her er ligeledes et meget dygtigt Værk, der gør sin Mester Ære; men den vil først rigtig komme til sin Ret ved en forstaaende Restavration. Den bestaar af en oval Tavle med to Grupper udskaarne Figurer, den øverste forestillende Korsfæstelsen og den nederste Indstiftelsen af den hellige Nadver. Nogle Rester af Tavlens Topstykke er nu anbragt nede i Kirken ovenover Indgangsdøren.

Altertavlen er bekostet af Fru *Dorte Abildgaard*, Enke efter kgl. Lensmand Wenzel Rothkirch, der døde 1655 som Ejer af Krogsgaard. Et stort Maleri i Koret forestiller Rothkirch og hans to Hustruer, Kirsten Reedtz og Dorte Abildgaard, begge af kendte danske Adelslægter. Paa de massive Malmlysestager paa Altret, ligeledes en Gave fra Rothkirch'erne, ses indridset deres Vaaben og Navnes Begyndelsesbogstaver: W. R. K. — K. R. — D. A. 1651.

Wenzel Rothkirch, der sammen med sine Hustruer har været saa rundhaandet overfor Tjæreborg Kirke, fortjener at mindes. Han tilhørte en navnkundig tysk Adelsslægt, som hørte hjemme i Schlesien. Den var

meget talrig, og der fortælles, at ikke mindre end 34 Mænd af Slægten faldt i Slaget ved Liegnitz (1251) i Kampen mod Mongolerne. Wenzel kom til Danmark,

Wenzel Rothkirchs og Hustruers Epitafium.

hvor en ældre Broder opholdt sig, allerede som 12-aars Dreng, og han blev Page hos Hofmarskal Ditlev Rantzau. Som ungt Menneske deltog han med Hæder i Kalmarkrigen. Kong Christian den Fjerde blev opmærksom paa den flinke, unge Mand og sendte ham til England,

Frankrig og Italien, hvor han skulde uddannes i Ridekunsten for siden at træde i Kongens Tjeneste. Efter Hjemkomsten blev han kongelig Staldmester og Ride lærer for Kronprinsen.

Rothkirch fulgte med Kongen under dennes Deltagelse i Trediveaarskrigen, og var med i det ulykkelige Slag ved Lutter am Barenberg (19. Aug. 1626). Under Flugten fik Rothkirch Lejlighed til at frelse sin kongelige Herre fra at falde i Fjendernes Hænder. En levende Skildring af disse Begivenheder har Biskop Erik Pontoppidan givet i sin Ligprædiken over Rothkirch, hvori det hedder:

„Da det Slag ved Lutter skete, og Hans kongelige Majestæt havde gjort sin højeste Flid Fjenden Afbræk at gøre, og derudover vovede sig meget yderlig, og dog formærkede, at Bataillen var forloren, saa han sig maatte retirere, har den salige Herre, som altid H. Maj. flitteligen opvartede, ledsaget ham Fjendens strøjfende Tropper forbi til Wolfenbüttel, og der de maatte afsides igjennem Buske, Moradser, Grøfter og Grave passere, hændte det sig saa, at Hans Maj.s Hest styrtede med ham udi en Grøft og blev liggende. Da hjalp han (nl. Rothkirch) H. Maj. fra Hesten og op og fik (o: gav) H. Maj. sin egen Hest, eftersom H. Maj.s Livkarl imidlertid sammesteds blev skudt, og fulgte han H. Maj. den salige Herre siden derfra og til Wolfenbüttel om Natten, hvilken Troskab og Tapperhed H. Maj. og naadigst erkendte og altid elskede ham højt baade for det og anden hans Skikkeligheds (o Dueligheds) Skyld.“

Kong Christian overdrog ham Styrelsen af flere Len, og senere blev han slaet til Ridder af Kong Frederik den Tredje.

Begge Rothkirchs Hustruer var danske og han selv synes i Tidens Løb at være bleven en god dansk Mand. I Ligprædikenen omtales han endvidere som en alvorlig Kristen, hvem det laa paa Sinde at opdrage sine mange Børn til Guds frygt. Paa Dødslejet samlede han dem om sig, og de sang for den døende hans kæreste Salmer. Til sidst lyste han Velsignelse over dem, og han døde med disse Ord: „Kom, Herre Jesus, og annam min Aand, kære Herre Jesus.“

Rothkirch'erne blev begravet i Kirkens Kor, og bag Alteret staar endnu en tom Egetræskiste. Henimod Midten af det 19. Aarh. blev Ligene taget op og nedsat i Kirkegaardens nordvestre Hjørne. En af Krogsgaards senere Ejere, Niels Hansen († 1881), har ladet sætte en anseelig Granitsten over Graven.

Tjæreborg Kirke, der er saa ualmindelig rig paa Fortidsminder, fortjener en omhyggelig Restavration. En saadan vilde kunne føre til et udmærket Resultat, vel at mærke, naar den blev udført med Forstaaelse og under sagkyndig Ledelse.

Ovenstaaende er Optegnelser til et Foredrag, som blev holdt i Tjæreborg Forsamlingshus paa Foranstaltning af „Historisk Samfund for Ribe Amt“ den 14. December 1923.

Nogle Oplysninger om Tjæreborg Kirke er velvilligt meddelt mig af Hr. Musæumsinspektør Chr. A. Jensen, efter J. Helms's Optegnelser.

Jak. Helms: Danske Tufstenskirker 1894. Med Tegninger af Arkitekt V. Koch (fra 1885).

O. Nielsen: Skads Herred. 1862.

M. Mackeprang: Vore Landsbykirker. 1920.

Chr. Axel Jensen: Danmarks Snedkere og Billedsnidere i Tiden 1536—1660. 1910.

H. Hildebrand: Kyrkliga konsten under Sveriges medeltid Stockholm 1907.

